

III.

Da je prost v čustvenem razpoloženju, ki je stvarjajoča sila njegove umetnosti, ne raziskuje umetnik absolutnih pogojev življenja v naravi in tudi ne išče potov dognanih resnic. Rezultat njegovega spoznavanja je vera in prepričanje v notranjo silo življenja sploh. Slutnja ga vede v misterij tega življenja, ki ga občuti, ne pa razume in ki mu z vsakim utrinkom odkriva nove smeri njegovega večnega razvoja. Ko bi umetnik domislil, da je spoznal bistvene resnice zakonov narave, bi ta samoprevara povzročila konec njegove stvarjajoče fantazije, smrt njegovega hrepenenja. Njegovo hotenje je instinktivno, ne omejeno, odvisno od one sile, ki je zanj lepota in katera elementarno dviga, kakor solnce prah, njegovo dušo k sebi...

IV.

Želim si prijatelja, sebi sorodnega!

Zlasti takrat, ko so prsa polna skeleče trpkosti, ki jo povzroča boj med spoznavanjem in negotovostjo moči ter boleznim hrepenenjem, ki trga, razkraja kot kislina rudo, mojo dušo.

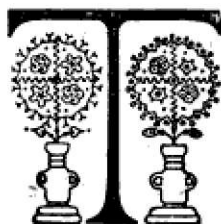
Nocoj zvečer bi šel k njemu... Rad bi ga srečal na poti, ko bi tudi on mene iskal — —

V.

Neprijatelju, ki sledi hudobno tvojemu delu, se izogni.

Kaznovan bo, ko v tvoji umetnosti, kot zrcalu tvoje duše, prej ali slej ugleda spačeni svoj obraz...

F. S. Copeland: *To je priateljica str. 162* O Župančičevih prevodih Shakespeara.*

tesnosrčne puriste poznam, ki se zgražajo pred vsakim prevodom, zagovarjajoč načelo, da je vsak prevod sam po sebi literaren nestvor, v najboljšem primeru rokodelsko opravilo, — in imajo v ostalem zelo čudne pojme o tem, kakšen smoter pravzaprav ima prevod, kaj lahko napravi in mora napraviti in — to poslednje je hkrati najvažnejše —, kdo ima sploh pravico, nastopati kot prevajalec. Na kratko povedano: samo dvoje vrst

* W. Shakespeare: Sen kresne noči. Prevel Oton Župančič. Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani. 128 str. — W. Shakespeare: Macbeth. Prevel Oton Župančič. Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani. 151 str. — W. Shakespeare: Beneški trgovci. Poslovenil Oton Župančič. Druga, izpremenjena izdaja. Založila in izdala Nova založba v Ljubljani. 1921. Nova knjižnica 6. 154 str.

prevodov poznam — prevode, ki odgovarjajo originalu in prevode, ki so izgrešili ta smoter; in ti poslednji bi pravzaprav sploh ne smeli veljati kot **prevodi**, marveč samo kot večalimanj vestno sestavljena besedišča. Resničen prevod pomeni, prenesti cvetlico človeškega duha, ki se je razcvetela na božjem vrtu človeškega jezika in človeškega temperamenta, na drug vrt, in sicer tako skrbno, da cvetom ne odpade njih puh, ne da bi se pri tem raztrgale nežne korenine, da se dragoceno zelišče na novih tleh lahko bohotno razraste in razcveta tam po načinu velikodušne rastlinske prirode, ne samo v okras, marveč tudi v obogatitev. Iz tega torej sledi, da mora biti prevajalec z avtorjem v tesnem duhovnem sorodstvu, — da, v izvestnih slučajih se lahko z mirno vestjo trdi, da mu mora biti duševno raven.

Sámo in najsi še tako temeljito poznavanje obeh jezikov, ki se tičeta prevoda, nikakor ne zadošča, kot si mnogi mislijo. Celo pri suhoparnih nadpisih, pri razpravah o tuberkulozi ali pri kakem elektrotehničnem problemu je izključeno, da bi mogel uspeti prevod s samim znanjem jezika kot takega, brez strokovnega znanja prevajalca.

In v koliko večji meri velja to tedaj, ako se tiče prevod najvišjih pridobitev človeškega duha, dela resničnega pesnika, **stvaritelja**, enega tistih, v kojih rokah se spreminja jezik v glino, iz katere oni potem spet i jezik i jezikovno vsebino na novo tvorijo in oblikujejo ter dajejo tako ljudstvu, ki govori ta jezik, novih razgledov in idealov na daljno pot? Naš stari izraz za pesnika je **maker** — stvarnik — in stvariteljskega duha more ukleniti v svoj krog samo tisti, v komer biva sličen duh.

Zategadelj je tudi posrečeno preveden umotvor dogodek dvojnega pomena, slično, kot govori Porcija o milosti:

«It droppeth as the gentle rain from heaven
Upon the place beneath: it is twice bless'd;
It blesseth him that gives and him that takes...»
(na zemljo rosi pod sabo z dvojnim blagoslovom
zanj, ki deli, in zanj, ki jo sprejema.)

Lahko bi navedla več takih slučajev, v prvi vrsti velike prevode biblije, ki so zmirom igrali epohalno vlogo v literarni zgodovini. Nadalje bi lahko citirala še druge znane primere prevodov, ki so močno učinkovali na kulturno zgodovino narodovo, ki so mu do našali dotlej nepoznano cvetje s tujih vrtov človeškega duha. Pravkar sem se domislila Fitzgeraldovega Omarja Khayyám-a

(pred kratkim izišli šolarsko «točni» prevod (služi samo v to, da celo lajiku razbistri razloček med duševno sorodnim in duševno tujim prevodom), Williama Archerja prevodi Ibsena v angleščino in predvsem prevodi Shakespeara.

Med našimi pesniki se dviga Shakespeare nalik grebenu ogromnega vala. Pred njim se vse upira v smer proti njemu, za njim kipi vse stran od njega. O nikomer drugem ne velja bolj, da bi se samo soroden duh smel drzniti na prevajanje. Vse drugo bi lahko učinkovalo povsem poučno in zanimivo, ampak — Shakespeare bi to ne bil!

Slovenski pesnik Oton Župančič je svojemu narodu že priredil nekaj Shakespearejevih dram: Julija Cezarja, Beneškega trgovca, Sen kresne noči, Macbetha in že vprizorjeno, v tisku še ne izišlo Komedijo zmešnjav. — Pri svojem opravilu si je nadel najvišji smoter, edinole bodočnost lahko izpriča, ali ga je povsem dosegel. S tem pa bi že sploh bilo povedano, da se njegovo delo vseskozi odteguje onemu enostavnemu in očitnemu merilu, štetju verzov ali celo zlogov v verzu ter vsemu tistemu, kar bi še bilo umestno pri prevodu, čigar edina zasluga bi bila suženjska natančnost. Da so Župančičevi prevodi v ostalem verni tekstu in smislu, bi pač ne smelo ostati povsem neomenjeno; to je pri prevajalcu Župančičevega kova samoobsebi umevno. S skrajno potrpežljivostjo je zbral vse, kar je nakopičenega v raznih komentarjih, ter uspešno uporabil vse to. A direktni rezultat, ki bi pri manj nadarjenem prevajalcu že izpolnil končni smoter njegovega dela, tvori pri njem samo vestno podlago. Njegova velika in važna zasluga obstoji v tem, da je kot pesnik iz lastnega maternega jezika za duha Shakespearejevih pesnitev ustvaril telo, v katerem se angleški poet zrcali z redko vernostjo. Pot, ki jo je pri tem ubral, je edino pravilna — zanj. Pesnik je doumel pesnika in se oprl na to zavest. Pri tem tudi nikakor ne gre za kako «absolutno», takorekoč kvantitativno primerjanje, pač pa za kvalitativno. Župančič je eden resničnih «makerjev» svojega jezika in šel je na delo kot stvaritelj, da postavi velikemu angleškemu jeziku tvorcu nov dom. To je že s čisto tehničnega stališča velik čin, ki ga more pravzaprav pošteno oceniti samo tisti, kdor je vseskozi primerjal tekst in si strokovno predložil vse neštevilne težkoče.

Kar se namreč Shakespearejeve angleščine tiče, je doletela tega poeta sreča, da je našel naš jezik ravno v dobi velike razviharjenosti. Vpliv renesanse nam je pravkar naplaval ogromen zaklad novih klasičnih besed, poslednja jezikovna obogatitev za dolgo dobo. Shakespeare je bil neomejeni gospodar starega in novega

besednega zaklada svojega časa, — da, v mnogih ozirih je Shakespearjeva angleščina bogatejša nego naš današnji idijom.

Obratno pa tiči glavni čar slovenščine v njeni nepokvarjeni samoraslosti, njeni homogenosti, — v lastnostih torej, ki predstavljajo čisto nasprotje onemu, kar je pri Shakespearjevi angleščini posebno značilno. Ne glede na to pa vendar nudi slovenščina, kot gol glasovni material, pesniku mnogo prednosti za prevajanje iz angleščine. Predvsem nudijo mnogo analognega zvočna barvitost jezika samega, naglas in ritem. Krepke končne zloge, ki jih je v premnogih jezikih treba nadomeščati s troheji, slovenščina lahko obdrži brez jezikovnega nasilja in s tem je očuvana ena poglobitnih karakteristik Shakespearjevega verza.

Samo par citatov, ki naj ilustrirajo navedene trditve! — Vzemimo mimo oni napeti prizor v Macbethu, kjer Macbeth, «mediumistični» gorjan, zagleda Banquovega duha, ki ostane neviden njegovi praktični soprogi in nič hudega slutečim gostom:

Macbeth:

Miza je polna.

Lenox:

Tu je še en prostor.

Macbeth:

Kje?

Lenox:

Tu, dobri knez. Kaj vam je, veličanstvo?

Macbeth:

Kdo izmed vas je storil to?

Lordi:

Gospod?

Macbeth:

Ne moreš reči, da sem jaz to storil:
ne stresaj proti meni las krvavih.

Rosse:

Gospoda, pojdimo; kralju je slabo.

Lady Macbethova:

Prijatelji častiti, ostanite.
Moj mož je često ták, in tak je bil
od mladih nog: kar sédite, vas prosim;
za hip ga je prijelo; ta trenotek
bo zopet dober. Če nanj pazite,
ga le razburjate, in mu je huje;
le jejte, nanj se ne ozirajte. — Si mož?

Macbeth:

Sem, in pogumen, ki se upa zreti,
kar plašilo bi vruga.

Lady Macbethova:

Prava reč!

To je podoba tvojega strahu:
meč, v zrak naslikani, ki da te vèdel
je k Duncanu. O, ti izbruhi burni,
(potvorbe prave groze,) se prilegli
bi ženski právljici pri zimskem ognju,
ki jamči zanjo stara mamica.
Sramota res! Kaj delaš tak obraz?
Saj navsezadnje gledaš samo stol.

Macbeth:

Tja, prosim te, poglej! Glej, glej! Kaj praviš?
Kaj? Mar mi je! Če kimaš, še govôri. —
Če morajo mrtvašnice in grobi
mrličje vračati, naj rakev naša
bo trebuh jastrebov.

Macbeth:

The table 's full.

Lennox:

Here is a place reserv'd, sir.

Macbeth:

Where?

Lennox:

Here, my good lord. What is't that moves your highness?

Macbeth:

Which of you have done this?

Lords:

What, my good lord?

Macbeth:

Thou canst not say I did it: never shake
Thy gory locks at me.

Rosse:

Gentlemen, rise; his highness is not well.

Lady Macbeth:

Sit, worthy friends: — my lord is often thus,
And hath been so from youth: pray you, keep seat;
The fit is momentary; upon a thought
He will again be well: if much you note him,

You shall offend him, and extend his passion:
Feed, and regard him not. — Are you a man?

Macbeth:

Ay, and a bold one, that dare look on that
Which might appal the devil.

Lady Macbeth:

O proper stuff!

This is the very painting of your fear:
This is the air-drawn dagger, which, you said,
Led you to Duncan. O, these flaws and starts
(Impostors to true fear) would well become
A woman's story at a winter's fire,
Authoriz'd by her grandam. Shame itself!
Why do you make such faces? When all's done,
You look but on a stool.

Macbeth:

Pry thee, see there! behold! look! lo! how say you? —
Why, what care I? If thou canst nod, speak too.
If charnel-houses, and our graves, must send
Those that we bury back, our monuments
Shall be the maws of kites.

Skrbno primerjanje kadence razodeva na tem tako posreženem mestu, kako srečno je prevajalec vporabil svoj lastni jezikovni material. Z izredno dojmljivostjo učinkujejo v angleščini zmirom tudi besede v somnambulnem prizoru: The Thane of Fife had a wife; where is she now? —

Žal, da je tu moral prevajalec rimo prve besedne skupine izpustiti, toda v »Kje mu je zdaj?« je izgubo malone povsem izravnal. V teh besedah je izražena sploh vsa tragedija izgrešenega življenja, pogrešenega stremljenja, še bolj v ječečem zvoku besed, ki so pač tako nepopisno preproste, kot v besedah samih. V svojih budnih urah izrazi Lady Macbeth svoje spoznanje te tragedije sploh takole:

Naught's had, all's spent,

Where our desire is got without content.

Hladen razum, v hladnih, jasnih besedah izražen. Ravno zato nemara ti dve poldrugi vrstici v prevodu nista izpadli tako enakorodno:

Ničesar ne držiš, vse se podira,
če vživaš, kar dosegel si, brez mira:

nekoliko »žensko« — kar je na sploh kaj lahko glavna hiba dobrega prevoda.

• Toda proti koncu naletiš na mesto, kjer ti poda slovenski prevod vzlic neenakosti obeh jezikov, izpremenjeni razdelitvi in kar je še takih zunanosti, ne samo resničnega Shakespeara, marveč tudi pristnega Macbetha v vrsticah, ki — no, ki jih pač moraš slišati:

Macbeth:

Če se lažeš,
na prvem boš drevesu visel živ,
da glad te izsuši: če govoriš resnico,
lahko takisto narediš z meno. —
Gotovost se mi maje; in že sumim,
da je dvoumje v vragovih besedah,
ki laže, kot govoril bi resnico:
»Ne boj se, dokler birmanski ti les
na Dunsinane ne pride;« — in sedaj
pomika les se proti Dunsinanu. —
Orožje dajte mi, orožje! Ven! —
Če tega zatrdilo mi ne laže,
ostati ne bežati mi ne kaže.
Utrudil sem se solnca; zdaj bi rad
da zruši stavba se sveta v prepad. —
Bij, plat zvoná! — Rjuj veter! Mori, srd!
Z oklepom na hrbtu me vrzi smrt!

Na splošno se Župančiču skoro brezizjemno najbolj posrečijo rimana mesta. To mu pride prav zlasti v **Snu kresne noči**. Ali je nemara ta eluzivna pesnitev, v kateri je vse: prastare ljudske pravljice, častivredna mitologija, ki je potom renesanse pravkar znova prišla do svoje časti, socialna razmišljanja, majčkeno politike s Shakespearjevim brezdanjim poznavanjem ljudi in pristno angleškim humorjem, tako prečudovito načarano v mesečini kot se to dogaja sicer edinole v resničnih sanjah — je-li nemara ta pesnitev še posebno sorodna Župančičevemu osebnemu geniju? — V tem delu gre vseprek ponajveč za ekvivalente, za oni način podajanja, ki samo v novem oblačilu dejansko izžareva stari učinek in ki spravlja iz uma tiste v začetku omenjene puriste, ker se liki zaslepljeni zaljubljeni v temi oklepajo »natančnosti«, dočim pesnik nalik vilinskemu kralju ali razposajenemu škratu, jasneje zroč v mesečini pustolovščin, mahoma dospe do svojega cilja, jedva da človek ve, kako. Iz tega dela bi kot primer pač najrajša

omenila¹⁷ tisto mesto, kjer ukaže Oberon Pucku (Spaku), naj poišče ono cvetlico=čaralico, ki naj Demetrijevo ljubezen zopet zaokrene k Heleni:

Oberon:

Takrat je létel (ti ga nisi videl)
med hladno luno in zemljó Kupido
v orožju ves: pomeril je v prelepo
vestalko, kraljujočo na zahodu,
ljubezni strelo z loka je pognál,
kakor da naj stotisoč src predrè.
A glej, ost plameneča je njegova
vgasnila v čistih žarkih vlažne lune,
redovnica kraljevska pa je šla dalje
v deklških sanjah, brez ljubezni rane.
A pazil sem, kam pala je puščica;
na drobno cvetko na zapadni strani,
prebelo prej, škrlatno slej od rane,
in deklice zovó jo ljubica. —

V **Beneškem trgovcu** je nesporno Porzijin slavospev o milosti — v originalu žarišče drame — tudi v prevodu zelo lep. Treba je čitati in primerjati!

Porzia:

Narava milosti ni vezana:
kot krotki dež nebeški, na zemljó
rosi pod sabo z dvojnim blagoslovom:
zanj, ki delí, in zanj, ki jo sprejema.
V mogočnikih najbolj mogočna, diči
bolj nego krona kneza na prestolu:
oblast in moč posvetno kaže žezlo,
časti prilastek je in veličanstva,
in strah pred kralji v njem ima svoj sedež;
a milost več je nego žezla moč,
vladarju v srcu ona prestoluje
in je prilastek samega Boga;
in zemska oblast se najbolj bliža božji,
če milost blaži pravdo. Torej, žid,
čeprav ti gre za pravdo, si premisli,
da le po pravdi ne bi nas nobeden
zveličal se; vsi molimo za milost,
in ta molitev nas uči ravnati
po milosti...

Posebne važnosti je, da so Bassaniju dodeljene vrstice tudi v slovenščini obdržale svojo dražest. Ta Bassanio namreč ima en sam talent: biti ljubljen: — ne da bi gledalec brez predsodkov mogel kako povedati, zakaj. V življenju opažamo to vsak dan: v drami bi tak fenomen moral vendar biti motiviran. Bassanio je — vsaj po svojem rodu — gentleman, — upati je, da Porzia sčasoma napravi moža iz njega.

Jeli pač Shakespeare hotel to naznačiti v onih prelepih vrsticah, v katerih Bassanio, čim zazna za Antonijevo nesrečo, odkritosrčno in brez olepšavanja prizna Porziji svojo zadolženost Antoniju? V originalu so ti verzi nemara moje najlubše mesto v celem delu in zaslužijo pač tudi v prevodu, da jih citiram kot protiutež k bolj znanemu Porzijinemu govoru.

Bassanio:

Draga Porzia,

tu par je najnevšečnejših besed,
ki kdaj grdile so papir. Premilostna,
ko sem ljubezen svojo vam odkril,
povedal sem vam, da se — plemiču —
pretaka vse bogastvo mi po žilah:
bilo je res; in vendar, glejte, draga,
ko sem na nič se cenil, kakšen bil
sem še bahač. Ko sem povedal vam,
da nimam nič, bil bi vam moral reči,
da manj imam kot nič; zakaj, pogledajte,
zavezal sem se drugu dragemu,
zavezal druga vragu ljutemu,
da bi si opomogel. Glejte list;
papir je kot telo prijateljevo,
beseda vsaka zevajoča rana,
ki bruha srčno kri. —

Komedija zmešnjav je pred kratkim prestala končnoveljavno preizkušnjo — preizkušnjo vprizoritve — in z odkritosrčnim veseljem je gledal človek, kako prijazno-svež vtis je napravila ta pristno Shakespearjeva komedija v svojem novem domu. —

Dromia Sirakužana navihano-strahotno opisovanje zaljubljene kuharice — ne daljše od temena do nog kot od boka do boka, — Adrijanina zakonska ljubosumnost, pokojno dostojanstvo opatice, zagovornik kurtizane, ki ji resnica ni nič kaj pri srcu, energična, ljubeznjiva Lucijana, — pri Shakespearju sploh ni nobenih «stranskih vlog», samo daljše ali krajše partije — vse se je videlo

x

Marija Kmetova: Zima.

x

tako čudovito presajeno in kdor je hotel z resnično slastjo uživati, mu ni bilo več treba umeti angleško, marveč — slovensko. In to je bilo tudi na licu publike pisano z vso razločnostjo! — In s tem, menim, sem dokaj zadostno konstatirala, kako uspešno je pesnik rešil svojo nalogo. —

Angleži imamo prozaičen, a zelo izrazit pregovor: The proof of the pudding is in the eating. Preizkušnja sleherne umetnine je učinek, ki ga napravi. Drame se ne sme samo brati in v dobesednem smislu razumeti, marveč tudi slišati in občutiti. Pri Shakespeareju, ki je zavoljo svojega velikega literarnega pomena, zavoljo važnih problemov, ki jih njegov tekst nudi jezikoslovcem in strokovnjakom, vsaj toliko zanimiv kot zavoljo svojega preprostejšega pesniškega čara, bi vse prelahko kdo spregledal, da so celo v njegovi lastni domovini tisoči in stotisoči, ki s slastjo uživajo njegove drame, ne da bi v najmanjši meri poznali njih tekst. Bolj nego vsak drug naš pesnik, je Shakespeare umel izbirati svoje besede tako, da se umevanje notranjega pomena že s polja hladnega razuma dviga na polje intuitivnih simpatij.

S tega poslednjega, najbolj notranjega stališča se mi vidijo prevodi Otona Župančiča presenetljivo posrečeni, kot se je to takoj dalo čutiti pri predstavi Komedije zmešnjav in pri čitanju Macbetha, Beneškega trgovca in Sna kresne noči.

Nehvaležno in tudi nepravilno bi bilo, ako končam ta opazovanja, ne da bi omenila interesantne predgovore ter izdatne opombe J. Kelemine. Umevajočemu čitatelju nudijo skrajno dobrodošlo pomoč. Ako bi si smela dovoliti kritiko, bi predlagala, naj bi se v teh opombah prvotni angleški tekst še obilneje citiral. S prevodom pri roki in s pomočjo opomb bi čitatelj, ki angleškemu jeziku ni posebno vešč, gotovo s slastjo in zanimanjem zasledoval dotična mesta.

Marija Kmetova:

Zima.

Tako tih je beli sneg in tako majhen je svet. Še za misel je komaj prostora. Ogromna teža sedmih križev leži na meni. Vse izsušeno, izžeto je telo; odrevene so kosti.

Težka je tvoja pot, Gospod. Tako izlahka se je bilo pričelo, pa je koj legel mrak na ozke stezice. Žarek ljubezni — kako je izginil, komaj da sem dehnila! Radóst matere — otroci — kako brž se je zavila v trpljenje. Kako se prepregla čez in čez s solzami prečutih, neskončnih noči, s skrbmi bodečimi, z dnevi težkega